

دانشگاه الزهراء (س)
دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

عنوان
بررسی مقایسه ای محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی و مجله های
فارسی کودکان (منتشره در سال ۱۳۸۶) در میزان پرداخت به نمادهای
ایرانی

استاد راهنما
رویا برادر

استاد مشاور
محمود شمسبید

دانشجو

سمانه غلامی

شهریور ۱۳۸۸

تقدیم به:

پدر و مادر عزیز تر از جانم

که با صبر تکیه گاهم بودند و با مهر یاریم نمودند

و

به همسرم

که با لحظه های همگامی اش دشواری ها را برایم هموار

ساخت.

تقدیم به ایران و تمامی ایرانیان

وطن یعنی همه آب و هم خاک
وطن یعنی هویت ، اصل ، ریشه
ستیغ و صخره و دریا و هامون
وطن یعنی بلندای دماوند

وطن یعنی وطن استان به استان
خراسان ، سیستان ، سمنان ، لرستان
کوپر لوت ، کرمان ، یزد ، ساری
وطن یعنی سرای ترک با پارس
وطن یعنی دلی از عشق لبریز
وطن یعنی هنر یعنی سپاهان

وطن یعنی هم از دور و هم از دیر
سده ، نوروز ، یلدا ، مهرگان ، تیر
سپاهان ، هگمتانه ، بختیاری
وطن یعنی خلیج تا ابد فارس
گره باف ظریف فرش تبریز
حریر دستباف فرش کاشان

وطن یعنی جلال مانده جاوید
هزاران نقش و خط مانده در یاد
نکیسا ، باربد ، افسانه و چنگ
به اوج علم و دانش رهنوردی

به بحر عشق و عرفان ناخدایی
عراقی ، رودکی ، جامی ، سنایی
ستون و سر ستون تخت جمشید
صبا ، کلهر ، کمال الملک ، بهزاد
سرود تیشه فرهاد در سنگ
ابو نصر ، ابن سینا ، سهرورد

وطن یعنی شبِ شهنامه خواندن
وطن یعنی زبان حال سیمرغ
وطن یعنی لگام و زین و مهمیز
وطن یعنی دل و دستی در آتش

وطن یعنی شکوه سرفرازی
و وطن یعنی ز عالم بی نیازی
تمام سهم یک ملت ز دنیا
وطن یعنی گذشته ، حال ، فردا

علیرضا شجاع پور

تشکر و سپاس

لازم می دانم از استاد بزرگوارم خانم دکتر رویا برادر که راهنمایی این رساله را تقبل نمودند و مرا در انجام این رساله یاری رسانیده بی نهایت قدر دانی کنم.

از استاد گرامی جناب آقای محمود شمسید که مشاورت رساله اینجانب را پذیرفتند و من را مرهون راهنمایی های ارزنده خود ساختند سپاسگزارم.

و از همه اساتید گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه الزهراء(س) که در دوران تحصیل در این دانشگاه از محضرشان استفاده برده ام .

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی مقایسه ای محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی و مجله های فارسی کودکان (منتشره در سال ۱۳۸۶) در میزان پرداخت به نمادهای ایرانی می باشد. روش مورد استفاده در این پژوهش تحلیل محتواست و جامعه آماری کلیه کتاب های درسی دوره ابتدایی و مجله های فارسی کودکان می باشد. نمادها در هفت مقوله "ادبیات ایرانی"، "تاریخ ایران"، "جغرافیای ایران"، "شخصیت های ایرانی"، "علائم رسمی ایران"، "فرهنگ ایرانی" و "هنرهای ایرانی" جای گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار اکسل استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد:

الف) میزان توجه کتاب های درسی به نمادهای ایرانی به ترتیب فراوانی: تعلیمات اجتماعی، فارسی، ریاضی، تعلیمات دینی و علوم می باشد.

رتبه بندی نمادهای ایرانی در کتاب های درسی عبارت است از: جغرافیای ایران، علائم رسمی ایران، شخصیت های ایرانی، فرهنگ ایرانی، ادبیات ایرانی، تاریخ ایران و هنرهای ایرانی.

ب) میزان توجه مجله های فارسی به نمادهای ایرانی به ترتیب فراوانی: دوست کودکان، سروش، پوپک، رشد نوآموز، رشد دانش آموز، ملیکا، شاهد، سه چرخه و رشد کودک است. در مجموع سهم نمادهای ایرانی در مجله ها به ترتیب فراوانی عبارت است از: جغرافیای ایران، شخصیت های ایرانی، فرهنگ ایرانی، ادبیات ایرانی، علائم رسمی ایران، تاریخ ایران، هنرهای ایرانی

ج) در هر دو منبع بیش از همه به مقوله "جغرافیای ایران" توجه شده است و مقوله های "تاریخ ایران" و "هنرهای ایرانی" کمترین تأکید را نشان می دهد. در رتبه بندی سایر مقوله ها تفاوت دیده می شود.

در پایان ضمن بحث و نتیجه گیری، پیشنهادهایی برای معرفی بهتر نمادهای ایرانی در کتاب های درسی و مجله های کودکان ارائه شد.

واژه های کلیدی

ایران، تحلیل محتوا، دوره ابتدایی، کتاب های درسی، مجله های کودکان، نمادها

فهرست مطالب.....	شماره صفحات
فصل ۱. معرفی پژوهش	
۱-۱ مقدمه.....	۲
۲-۱ تعریف مسأله.....	۴
۳-۱ مفاهیم و تعریف‌های آنها.....	۶
۴-۱ پرسش‌های پژوهش.....	۸
۵-۱ هدف و فایده پژوهش.....	۹
۶-۱ روش پژوهش.....	۱۱
۷-۱ جامعه مورد مطالعه.....	۱۲
۸-۱ شیوه نمونه‌گیری.....	۱۲
۹-۱ شیوه گردآوری اطلاعات.....	۱۲
۱۰-۱ شیوه تجزیه و تحلیل یافته‌ها.....	۱۳
فصل ۲. مروری بر ادبیات، پیشینه پژوهش	
۱-۲ ادبیات پژوهش.....	۱۵
۱-۲-۱ مقدمه.....	۱۵
۲-۱-۲ ضرورت و نقش آموزش و پرورش دوره ابتدایی.....	۱۶
۳-۱-۲ اهداف دوره ابتدایی در نظام آموزش و پرورش ایران.....	۱۸
۳-۱-۲-۱ اهداف پایه اول دوره ابتدایی.....	۲۰
۳-۱-۲-۲ اهداف پایه‌های دوم تا پنجم دوره ابتدایی.....	۲۱
۴-۱-۲ برنامه درسی دوره ابتدایی.....	۲۲
۵-۱-۲ ویژگی‌های دانش آموزان دوره ابتدایی.....	۲۴
۶-۱-۲ اهمیت و ضرورت انتشار مطبوعات کودک و نوجوان.....	۲۶
۷-۱-۲ نقش و کارکرد مطبوعات.....	۲۸
۸-۱-۲ وظایف و تأثیر مطبوعات کودکان و نوجوانان.....	۳۰
۹-۱-۲ ویژگی‌های مجله‌های کودکان.....	۳۲

- ۲-۱-۱۰ تاریخچه مجله های کودکان در ایران..... ۳۳
- ۲-۱-۱۰-۱ تاریخچه پیدایش مجله های کودکان در ایران از ابتدا تا انقلاب اسلامی..... ۳۴
- ۲-۱-۱۰-۲ تاریخچه مجله های کودکان بعد از انقلاب اسلامی..... ۳۹
- ۲-۱-۱۱ نمادهای ایرانی..... ۴۱
- ۲-۱-۱۱-۱ معانی ۴۲
- ۲-۱-۱۱-۲ طبقه بندی ۴۳
- ۲-۱-۱۱-۳ کاربرد ۴۴
- ۲-۱-۱۱-۴ ویژگی ۴۵
- ۲-۲ پیشینه پژوهش..... ۴۹
- ۲-۲-۱ پیشینه پژوهش در داخل ایران..... ۴۹
- ۲-۲-۲ پیشینه پژوهش در خارج از ایران..... ۵۴

فصل ۳. روش پژوهش

- ۳-۱ مقدمه..... ۵۷
- ۳-۲ روش پژوهش..... ۵۷
- ۳-۳ جامعه آماری..... ۵۹
- ۳-۴ ابزار اندازه گیری..... ۵۹
- ۳-۵ مراحل انجام..... ۶۰
- ۳-۵-۱ شناسایی اسناد مربوط به اهداف پژوهش..... ۶۰
- ۳-۵-۲ تعیین پرسش های پژوهش..... ۶۰
- ۳-۵-۳ تعیین نظام مقوله بندی ۶۰
- ۳-۵-۴ واحد ثبت..... ۶۱
- ۳-۵-۵ واحد متن ۶۲
- ۳-۵-۶ واحد شمارش فراوانی..... ۶۳
- ۳-۵-۷ تفسیر نتایج..... ۶۳

فصل ۴. تجزیه و تحلیل داده ها

۱-۴	مقدمه.....	۶۵
۲-۴	بررسی فراوانی واحدهای ثبت هر یک از مقوله‌ها در کتاب‌های درسی به تفکیک.....	۶۶
۳-۴	بررسی فراوانی واحدهای ثبت هر یک از مقوله‌ها به تفکیک در مجله‌های فارسی کودکان.....	۷۱
۴-۴	بررسی فراوانی نمادهای ایرانی (کلیه مقوله‌ها) به تفکیک کتاب‌های درسی.....	۷۶
۵-۴	توصیف آماری نمادهای ایرانی (کلیه مقوله‌ها) به تفکیک کتاب‌های درسی.....	۸۱
۶-۴	بررسی وضعیت هر یک از مقوله‌ها به تفکیک در کلیه کتاب‌های درسی.....	۸۴
۷-۴	توصیف آماری هر یک از مقوله‌ها به تفکیک در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی.....	۹۰
۸-۴	وضعیت کلیه مقوله‌ها به تفکیک مجله‌های فارسی کودکان.....	۹۴
۹-۴	توصیف آماری نمادهای ایرانی (کلیه مقوله‌ها) به تفکیک مجله‌های فارسی کودکان.....	۱۰۲
۱۰-۴	وضعیت هر یک از مقوله‌ها به تفکیک مجله‌های فارسی کودکان.....	۱۰۸
۱۱-۴	توصیف آماری هر یک از مقوله‌ها به تفکیک در کلیه مجله‌های فارسی کودکان.....	۱۱۵

فصل ۵. نتایج و پیشنهادات

۱-۵	مقدمه.....	۱۲۲
۲-۵	خلاصه پژوهش.....	۱۲۲
۳-۵	پاسخ به پرسش‌های پژوهش.....	۱۲۳
۴-۵	بحث و نتیجه‌گیری کلی.....	۱۳۶
۵-۵	پیشنهاد‌های پژوهش.....	۱۴۲
۱-۵-۵	پیشنهاد‌های برخاسته از پژوهش.....	۱۴۲
۲-۵-۵	پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده.....	۱۴۴
۶-۵	محدودیت‌های پژوهش.....	۱۴۵

فهرست جداول.....شماره صفحات

فصل ۴.

- جدول ۴-۱: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "ادبیات ایرانی" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۶۷
- جدول ۴-۲: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "تاریخ ایران" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۶۷
- جدول ۴-۳: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "جغرافیای ایران" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۶۸
- جدول ۴-۴: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "شخصیت های ایرانی" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۶۸
- جدول ۴-۵: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "علائم رسمی ایران" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۶۹
- جدول ۴-۶: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "فرهنگ ایرانی" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۷۰
- جدول ۴-۷: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "هنرهای ایرانی" در کتاب‌های دوره ابتدایی..... ۷۱
- جدول ۴-۸: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "ادبیات ایرانی" مجله های فارسی کودکان..... ۷۲
- جدول ۴-۹: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "تاریخ ایران" مجله های فارسی کودکان..... ۷۲
- جدول ۴-۱۰: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "جغرافیای ایران" مجله های فارسی کودکان..... ۷۳
- جدول ۴-۱۱: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "شخصیت های ایرانی" مجله های فارسی کودکان..... ۷۳
- جدول ۴-۱۲: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "علائم رسمی ایران" مجله های فارسی کودکان..... ۷۴
- جدول ۴-۱۳: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "فرهنگ ایرانی" مجله های فارسی کودکان..... ۷۵
- جدول ۴-۱۴: توزیع فراوانی واحدهای ثبت مقوله "هنرهای ایرانی" مجله های فارسی کودکان..... ۷۵
- جدول ۴-۱۵: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در کتاب‌های "تعلیمات اجتماعی" دوره ابتدایی..... ۷۶
- جدول ۴-۱۶: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در کتاب‌های "تعلیمات دینی" دوره ابتدایی..... ۷۷
- جدول ۴-۱۷: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در کتاب‌های "ریاضی" دوره ابتدایی..... ۷۸
- جدول ۴-۱۸: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در کتاب‌های "علوم" دوره ابتدایی..... ۷۹
- جدول ۴-۱۹: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در کتاب‌های "فارسی" دوره ابتدایی..... ۸۰
- جدول ۴-۲۰: توزیع فراوانی مقوله ها در کلیه کتاب های درسی دوره ابتدایی به ترتیب فراوانی..... ۸۱
- جدول ۴-۲۱: توزیع فراوانی مقوله "ادبیات ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۵
- جدول ۴-۲۲: توزیع فراوانی مقوله "تاریخ ایران" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۶
- جدول ۴-۲۳: توزیع فراوانی مقوله "جغرافیای ایران" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۶

- جدول ۴-۲۴: توزیع فراوانی مقوله "شخصیت های ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۷
- جدول ۴-۲۵: توزیع فراوانی مقوله "علائم رسمی ایران" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۸
- جدول ۴-۲۶: توزیع فراوانی مقوله "فرهنگ ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۹
- جدول ۴-۲۷: توزیع فراوانی مقوله "هنر های ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۸۹
- جدول ۴-۲۸: توزیع فراوانی مقوله ها در کلیه کتاب های درسی دوره ابتدایی به ترتیب فراوانی..... ۹۰
- جدول ۴-۲۹: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "پوپک"..... ۹۵
- جدول ۴-۳۰: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "دوست کودکان"..... ۹۶
- جدول ۴-۳۱: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "رشد کودک"..... ۹۷
- جدول ۴-۳۲: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "رشد نوآموز"..... ۹۷
- جدول ۴-۳۳: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "رشد دانش آموز"..... ۹۸
- جدول ۴-۳۴: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "سروش کودکان"..... ۹۹
- جدول ۴-۳۵: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "سه چرخه"..... ۱۰۰
- جدول ۴-۳۶: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "شاهد"..... ۱۰۰
- جدول ۴-۳۷: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "کوشش"..... ۱۰۱
- جدول ۴-۳۸: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله "ملیکا"..... ۱۰۲
- جدول ۴-۳۹: توزیع فراوانی مقوله ها در مجله های فارسی کودکان به ترتیب فراوانی..... ۱۰۲
- جدول ۴-۴۰: توزیع فراوانی مقوله "ادبیات ایرانی" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۰۹
- جدول ۴-۴۱: توزیع فراوانی مقوله "تاریخ ایران" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۱۰
- جدول ۴-۴۲: توزیع فراوانی مقوله "جغرافیای ایران" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۱۱
- جدول ۴-۴۳: توزیع فراوانی مقوله "شخصیت های ایرانی" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۱۲
- جدول ۴-۴۴: توزیع فراوانی مقوله "علائم رسمی ایران" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۱۳
- جدول ۴-۴۵: توزیع فراوانی مقوله "فرهنگ ایرانی" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۱۴
- جدول ۴-۴۶: توزیع فراوانی مقوله "هنرهای ایرانی" در کلیه مجله های فارسی کودکان..... ۱۱۵
- جدول ۴-۴۷: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها در مجله های فارسی به ترتیب فراوانی..... ۱۱۵

فهرست نمودار ها..... شماره صفحات

فصل ۴.

- نمودار ۴-۱: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله دوره ابتدایی ها در کتاب‌های "تعلیمات اجتماعی"..... ۸۲
- نمودار ۴-۲: توزیع درصد کلیه مقوله ها در کتاب‌های " تعلیمات دینی " دوره ابتدایی "..... ۸۲
- نمودار ۴-۳: توزیع درصد کلیه مقوله ها در کتاب‌های " ریاضی " دوره ابتدایی "..... ۸۳
- نمودار ۴-۴: توزیع درصد کلیه مقوله ها در کتاب‌های " علوم " دوره ابتدایی..... ۸۳
- نمودار ۴-۵: توزیع درصد کلیه مقوله ها در کتاب‌های " فارسی " دوره ابتدایی..... ۸۴
- نمودار ۴-۶: توزیع درصد فراوانی مقوله "ادبیات ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۱
- نمودار ۴-۷: توزیع درصد فراوانی مقوله "تاریخ ایران" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۱
- نمودار ۴-۸: توزیع درصد فراوانی مقوله "جغرافیای ایران" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۲
- نمودار ۴-۹: توزیع درصد فراوانی مقوله "شخصیت های ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۲
- نمودار ۴-۱۰: توزیع درصد فراوانی مقوله "علائم رسمی ایران" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۳
- نمودار ۴-۱۱: توزیع درصد فراوانی مقوله "فرهنگ ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۳
- نمودار ۴-۱۲: توزیع درصد فراوانی مقوله "هنرهای ایرانی" در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۴
- نمودار ۴-۱۳: توزیع درصد فراوانی مقوله ها در کلیه کتاب های دوره ابتدایی..... ۹۴
- نمودار ۴-۱۴: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " پوپک "..... ۱۰۳
- نمودار ۴-۱۵: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " دوست کودکان "..... ۱۰۴
- نمودار ۴-۱۶: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " رشد کودکان "..... ۱۰۴
- نمودار ۴-۱۷: درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " رشد نوآموز"..... ۱۰۵
- نمودار ۴-۱۸: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " رشد دانش آموز"..... ۱۰۵
- نمودار ۴-۱۹: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " سروش "..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۲۰: درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " سه چرخه "..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۲۱: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " شاهد کودک "..... ۱۰۷
- نمودار ۴-۲۲: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " کوشش "..... ۱۰۷
- نمودار ۴-۲۳: توزیع درصد فراوانی کلیه مقوله ها در مجله " ملیکا"..... ۱۰۸

- نمودار ۴-۲۴: توزیع فراوانی کلیه مقوله ها به تفکیک در مجله ها.....۱۰۸
- نمودار ۴-۲۵: توزیع درصد فراوانی مقوله "ادبیات ایرانی" در کلیه مجله های فارسی.....۱۱۶
- نمودار ۴-۲۶: توزیع درصد فراوانی تاریخ ایران" در کلیه مجله های فارسی.....۱۱۷
- نمودار ۴-۲۷: درصد فراوانی مقوله "جغرافیای ایران" در کلیه مجله های فارسی.....۱۱۷
- نمودار ۴-۲۸: توزیع درصد فراوانی مقوله "شخصیت های ایرانی" در کلیه مجله های فارسی.....۱۱۸
- نمودار ۴-۲۹: توزیع درصد فراوانی مقوله "علائم رسمی ایران" در کلیه مجله های فارسی.....۱۱۸
- نمودار ۴-۳۰: توزیع درصد فراوانی مقوله "فرهنگ ایرانی" در کلیه مجله های فارسی.....۱۱۹
- نمودار ۴-۳۱: توزیع درصد فراوانی مقوله "هنر های ایرانی" در کلیه مجله های فارسی.....۱۲۰
- نمودار ۴-۳۲: توزیع درصد فراوانی مقوله ها در کلیه مجله های فارسی.....۱۲۱
- پیوست : مجله های فارسی کودکان منتشره در سال ۱۳۸۶.....

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱. مقدمه

رسالت آموزش و پرورش هر کشوری تربیت نیروی کار آمدی است که باورها، گرایش ها و تمایلات لازم برای پیشرفت و توسعه پایدار آن جامعه را در تمام مقوله های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... را دارا باشند. تربیت افرادی که علاوه بر داشتن دانش و اطلاعات در علوم مختلف، دل در گرو میهن داشته و در اعتلاء و سربلندی آن از هیچ تلاشی فروگذار نباشد بسیار حائز اهمیت است.

کودکان و نوجوانان ما آینده سازانی هستند که برای اعتلای این سرزمین باید از سوی بزرگترها مورد تعلیم و تربیت قرار گیرند. یکی از راه های شناخت یک ملت می تواند این باشد که ببینیم به کودکان خود چه می گویند. (بهاء‌لو، ۱۳۸۷)

هر فردی از اجتماع می بایست ترسیمی از سرزمین مادری خود در ذهن داشته باشد. ملت های جدید حاصل بازسازی هویت های سرزمین قدیمی تر هستند. این بازسازی مدام از طریق اسطوره ها، نمادها و خاطرات جمعی مردم صورت می گیرد. شناخت هویت های قدیمی یا ملی، بدون در نظر گرفتن میراث نمادین آن جوامع ممکن نخواهد بود.

در این میان نمادها، ارتباطات و اسطوره ها نقش حساسی دارند. جغرافیا، سرزمین مشترک، تاریخ، آینده، ایدئولوژی، آیین و فرصت ها و تهدیدهای مشترک و چهره های بزرگ از جمله مواردی هستند که میتوان به آنها توجه نمود. (احمدی، ۱۳۸۳)

هویت فرهنگی، شامل فرهنگ، اعم از ارزش ها، باورها، آداب و رسوم، دین و ادبیات است. هیچ جامعه ای نمی تواند مسیر توسعه فرهنگی خود را طی کند مگر اینکه زیر ساخت ها و شرط های لازم برای تحقق آن فراهم شود. اطلاع رسانی وظیفه مهمی در این زمینه دارد و آن احیای ارزش ها، پیوندها، و منافع مشترک برای تقویت فرهنگ و هویت بخشی به نسل ها خصوصاً نسل جدید است. (اکبریان، ۱۳۸۳)

بهترین مکان برای انتقال فرهنگ و آموزش هویت ایرانی در کشور ما مدارس هستند. کودکان ما خصوصاً در دوره ابتدایی برای اولین بار به طور رسمی و مستمر به اجتماع وارد می شوند و در معرض آموزش رسمی قرار می گیرند.

آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران نیز که بزرگ ترین فصل مشترک ملت و دولت است، در اهداف کلی خود مواردی را در تعلیم و تربیت کودکان این مرز و بوم پیش بینی کرده است. همچون علاقه مند کردن کودک به ارزشها و آداب و رسوم اسلامی و میهنی و احترام گذاشتن به آنها، آموزش هنر برای پرورش استعدادهای هنری با تاکید بر هنرهای بومی و متناسب با مقتضیات منطقه ای، شناساندن نظام جمهوری اسلامی، پرچم و سرود ملی کشور به دانش آموز مسائلی هستند که آموزش و پرورش بدان توجه دارد. بنابراین پیش بینی شده است که برنامه های درسی باید با توجه به اصولی همچون شرایط محلی و مقتضیات منطقه ای و

هماهنگ با ارزشها و نگرشهای اجتماعی و میراث فرهنگی باشد. (صافی، ۱۳۸۶)

از سویی دیگر امروزه مصرف سرانه مطبوعات به عنوان یکی از شاخص های توسعه ای کشورها مطرح می شود. (نادران، ۱۳۸۰) پیوندی که میان کتاب و مطبوعات وجود دارد، نیز پیوندی ریشه دار و قدیمی است و این دو رسانه و محمل فرهنگی، از دیرباز تعامل فرهنگی داشته اند و در ترویج، تبلیغ، ثبت و نقد دیگری کوشیده اند. (کاشفی خوانساری، ۱۳۸۰)

بررسی میزان حضور نمادهای ایرانی در رسانه ای فرهنگی مانند مجله ها با جاذبه های خاص خود، در کنار کتاب های درسی می تواند در ایجاد دیدگاهی جامع نسبت به معرفی هویت ایرانی، افزایش حس میهن دوستی، وحدت و همبستگی ملی با هم میهنان در کودکان ما نقش موثری را ایفا کند.

۱-۲. تعریف مسأله

گروهها کلیتهای مجردی هستند که از طریق نمادها نشان می دهند چه کسی به آنها تعلق دارد یا اینکه اگر می خواهند جزء این گروه باشند، چگونه باید رفتار کنند. این امر در مورد گروههای قومی و نژادی به صورت نمادهای پرچم، نشان ها، سرود ملی، رنگ معین، شخصیت های اسطوره ای، قهرمانان ملی و... نمود پیدا می کند. (روشه، ۱۳۶۷)

فرهنگ هر ملت نیز شناسنامه و سند هویت آن ملت به شمار می رود، که به سان روح برای بدن است و بدون آن حیات و رشد معنی ندارد. مجموعا اعتقادات و رفتارهای مشترک افراد جامعه که از نسلی به نسل بعد منتقل می شود نمایانگر جایگاه و ارزش تاریخی آن ملت است. (اسماعیلی، ۱۳۸۶)

ما می توانیم به کمک نمادها نه تنها گروهها را به صورت عینی نشان دهیم؛ بلکه قادریم احساسات، تعلقات و همبستگی بین اعضای آنها را نیز بر انگیزیم و حفظ کنیم. بی شک نظام آموزش و پرورش ایران، مهم ترین نهاد رسمی است که در کنار خانواده عهده دار تعلیم و تربیت کودکان دوره پیش دبستانی تا پایان دوره دبیرستانی است. (ایمانی، ۱۳۸۳)

با توجه به حساس بودن دوران کودکی به لحاظ شکل گیری شخصیت انسان در این سنین، نقش ویژه کتابهای درسی به دلیل قابلیت تدریس ارزش های اجتماعی و عادات مطلوب قابل توجه است. (شیخوندی، ۱۳۸۲)

تولید کتاب های درسی در ایران به صورت متمرکز است. کتاب هایی که مهمترین منبع برای انتقال دانش عمومی، فرهنگها، هنجارها، عادات مختلف، فناوری های لازم برای زندگی و شغل آینده و ارتقای سطوح دینی و اعتقادی دانش آموزان محسوب می شوند، از سوی یک سازمان تهیه و به صورت یک متن واحد در سراسر کشور تدریس می شوند. (نظری، ۱۳۸۳)

با وجود اهمیت خاصی که کتاب‌ها در آموزش مسائل بسیار پر اهمیتیتی همچون شناخت کشور خود به کودکان به صورت پررنگ و رسمی به کودکان دارند، کتاب‌های درسی مدارس در درجه اول اهمیت برای انتقال فرهنگ و آموزش هویت ایرانی به کودکان سرزمین ما قرار می‌گیرند. به همین دلیل لزوم توجه بسیار زیاد مؤلفان و کارشناسان تهیه و تدوین کتاب‌های درسی به حضور نمادهای ایرانی در کتاب‌های درسی احساس می‌شود. اما تنها مباحث و درس‌های مدرسه برای رسیدن به نتیجه‌گایی تعلیم و تربیت، یعنی دریافت هر چه بیشتر دانستنی‌ها و مهارت‌ها کافی نیست.

در جامعه امروزی هر فردی نیاز دارد که به موازات آن چه در برنامه درسی مدرسه به او آموخته می‌شود در زمینه مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، علوم، صنعت و حرفه و فن، سلامت جسم و روح، تفریح و سرگرمی و استفاده از اوقات بیکاری، ادبیات و هنر، و مناسبات داخلی و خارجی دانش کافی به دست بیاورد. بسیاری از این گونه آگاهی‌ها جز از راه مطالعه به دست نمی‌آید و نمی‌توان آنها را یک جا _ آن هم تنها به کمک کتاب‌های درسی که در ساعات محدود مدارس به دانش‌آموزان تدریس می‌شود _ به دست آورد، زیرا دوران کودکی زمان نقش‌بندی صفت‌ها و عادت‌ها است. (جهانشاهی، ۱۳۸۴)

پس باید کوشش شود که از بهترین امکانات و روش‌ها برای استمرار تعلیم و تربیت کودکان در این سنین استفاده کرد. یکی از بهترین منابعی که می‌توان به آنها توجه کرد، مجله‌های کودکان هستند که در اختیار دو بخش دولتی (برای مثال مجله‌های رشد که بطور فراگیر در اختیار تمامی دانش‌آموزان مدارس قرار می‌گیرند، و یا مجله‌های سروش که در صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران آن را منتشر می‌کند) و بخش خصوصی هستند.

مجله‌ها با ویژگی‌های خاصی که دارند می‌توانند یک منبع کمک آموزشی جذاب و مفید برای کودکان باشند. انتشار مداوم و مستمر مجله‌ها، دو سویه ساختن جریان رفت و برگشت

پیام؛ که مهم ترین تفاوت مجله ها با کتاب ها است، جذابیت های ظاهری، قیمت مناسب، داشتن زمینه های مختلف موضوعی، استفاده از امکاناتی چون عکس و تصویر، مصاحبه، خبر، جدول و سرگرمی، همچنین نگاه سرگرم کننده ای که در تمام صفحات نشریه دنبال می شود و کودکان و نوجوانان را تشویق به مطالعه در اوقات فراغتشان می کند، از جمله این ویژگی این ویژگی ها هم عادت به مطالعه را در کودکان تقویت می کنند و هم با برنامه ریزی دقیق و متفکرانه اهداف آموزش و پرورش ایران را که از جمله موارد خاص مورد توجه، معرفی و شناساندن ایران را پیگیری می نمایند.

بنابراین تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی و مجله های فارسی کودکان می تواند صاحب نظران را در اتخاذ تصمیم های عاقلانه هنگام تهیه کتاب های درسی توانا سازد.

۱-۳. مفاهیم و تعریف های آنها

دوره ابتدایی

دوره سوم کودکی از حدود شش سالگی تا یازده سالگی است. در این دوره شخصیت کودک سازمان یافته تر و پیچیده تر می شود و از نظر جسمی و توانایی های ذهنی و اجتماعی تغییرات مهمی در او به وجود می آید. (صافی، ۱۳۸۶)

در این سن برای کودک، اولین دوره تحصیلی از آموزش عمومی آغاز می شود. اهداف عمده این دوره ایجاد توانایی خواندن، نوشتن، حساب کردن و استدلال کردن است. در سطح بین المللی در اصطلاح این مهارت را (R۴) می نامند که برگرفته از سر واژه های اول خواندن، نوشتن، حساب کردن و استدلال کردن در انگلیسی است. (علاقه بند، ۱۳۷۴)

دوره ابتدایی از پرجمعیت ترین مقاطع تحصیلی به شمار می رود. این دوره اجباری و مدت تحصیل در آن پنج سال و سن ورود به آن حداقل شش سال تمام تعیین شده است. (آقازاده، ۱۳۸۳)

کتاب درسی

کتاب درسی، کتابی است که موضوع معینی از مطالب را بررسی می کند و به طور منظم تهیه شده است. برای سطح خاصی از آموزش به کار می رود؛ و مانند یک منبع اصلی درباره مطالعه یک موضوع در رشته معینی مورد استفاده قرار می گیرد. (شعاری نژاد، ۱۳۸۷)

تحلیل محتوا

این مفهوم در صدد عینیت بخشیدن، کمی کردن، و سنجش پذیری پیام ها از طریق نمادهای مشخص است. تحلیل محتوا غالباً به منظور شناسایی، تحلیل، و ضبط محتوای منابع چاپی و غیرچاپی مورد استفاده قرار می گیرد. در این روش، می توان مجموعه ای از اسناد یا متون را استخراج، شمارش، و طبقه بندی کرد. (فاضلی، ۱۳۷۶)

برخی هدف تحلیل محتوا را طبقه بندی پیام های ارتباطی به صورت نمادهای عددی می دانند. (هولستی، ۱۳۷۳)

پس تحلیل محتوا، یعنی بررسی عمیق داده های جمع آوری شده که در تمامی علوم انسانی حتی در ادبیات نیز کاربرد داشته، می تواند رابطه متغیرها و شبکه ارتباطات را نه در سطح بلکه در عمق مشاهده و بررسی بکند. (باردن^۱، ۱۹۸۳)

مجله های کودکان

پیاپیها، نشریه هایی هستند که به طور مسلسل و در فاصله زمانی معین منتشر می شوند، و قاعدتاً به طور نامحدود ادامه می یابند. پیاپیها شامل مجلات، سالنامه و... می شوند. (سلطانی، ۱۳۷۹)

مجله های کودکان نیز به طور اخص، نوعی از نشریات هستند که مطالبی در آنها چاپ می شود که برای کودکان قابل فهم و استفاده است. (فتاحی، ۱۳۸۵)

¹.Bardin

نماد

چیزی است و عموماً شیء کمابیش عینی که جایگزین چیزی دیگر می شود و به این علت بر معنایی دلالت دارد. نماد، نمایش یا تجلی ای است که اندیشه و تصور یا حالت عاطفی را به حکم تشابه یا هر گونه نسبت و رابطه ای_ چه واضح و بدیهی و چه قراردادی_ تذکر می دهد. (ستاری، ۱۳۷۴)

یک کلمه یا یک نمایه هنگامی نمادین می شود که چیزی بیش از مفهوم آشکار و بدون واسطه ی خود داشته باشد. این کلمه یا نمایه، جنبه ناخودآگاه گسترده تری دارد، که هرگز نمی تواند به گونه ای دقیق مشخص شود و یا بطور کامل توضیح داده شود. (یونگ، ۱۳۷۷)

در این پژوهش تمامی کلمات، جملات، تصاویر و در واقع هر مفهومی که به نوعی کشور ایران را _ مستقیم یا غیر مستقیم_ به کودکان معرفی کرده است به عنوان نماد در نظر گرفته شده است.

۴-۱. پرسش های پژوهش

۱. به چه میزان محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی (منتشره در سال ۱۳۸۶) به نمادهای ایرانی پرداخته است؟
۲. به چه میزان محتوای مجله های فارسی کودکان (منتشره در سال ۱۳۸۶) به نمادهای ایرانی پرداخته است؟
۳. میزان پرداخت کتاب های درسی دوره ابتدایی به نمادهای ایرانی در مقایسه با مجله های فارسی کودکان چگونه است؟